

*А.Р. Іванів – студент II курсу юридичного факультету
Київського національного університету ім. Т. Шевченка;
науковий керівник – канд. юрид. наук, асист.
кафедри цивільного права юридичного факультету
Київського національного університету ім. Т. Шевченка І.В. Кривошеїна*

ПРАВО НА ВІДМОВУ ВІД ЛІКУВАННЯ

Актуальність проблеми правового регулювання медичної допомоги пов'язана і з різними підходами юристів і лікарів до розуміння тих чи інших явищ при наданні медичної допомоги. З аналізу ст. 284 ЦК можна зробити висновок, що однією із складових права на медичну допомогу є право на відмову від лікування. Актуальність дослідження саме цієї складової права на медичну допомогу обумовлена наявністю великої кількості прогалин та суперечностей в чинному законодавстві, правозастосовній практиці і наукових дослідженнях, пов'язаних із забезпеченням права на відмову від лікування.

Право на відмову від лікування на міжнародному рівні закріплене низкою рекомендацій, хартій та декларацій; на рівні національного законодавства – в ч. 4 ст. 284 ЦКУ, ст. 49 Конституції України, п. 4 ст. 43 Основ законодавства України про охорону здоров'я (далі – Основ) п. 1 ч. 1 Клятви лікаря, затвердженої Указом Президента України та іншими нормативно-правовими актами.

Суперечності виникають ще на етапі розуміння та вживання поняття “право на відмову від лікування” в законодавстві та юридичній літературі. Так, в деяких джерелах відмову від медичного втручання розглядають як таку, що тотожна відмові від лікування [2, с. 137-138]. В інших – право на відмову від лікування розуміють як право на відмову від медичної допомоги взагалі [3, с. 472]. На законодавчому рівні не закріплено чітких визначень і розмежування цих понять, хоча були такі спроби робилися у законопроектах та в тлумаченнях Конституційного Суду України. Так, в Проекті Закону України “Про права пацієнтів” медична допомога визначається як лікувально-профілактичні і реабілітаційні заходи, здійснювані при виношуванні вагітності, пологах, хворобах, травмах та ушкодженнях; медичне втручання – будь-яке обстеження, лікування чи інша дія впливу на пацієнта, що має профілактичну, діагностичну, лікувальну, реабілітаційну або дослідницьку спрямованість і здійснюється лікарем або іншим медичним працівником стосовно конкретного пацієнта. Отже, відповідно можна вважати, що право на відмову від медичної допомоги і медичного втручання включають в себе право на відмову від лікування.

Очевидно, що в ч. 4 ст. 284 ЦК формулюванням “повнолітня дієздатна фізична особа, яка усвідомлює значення своїх дій і може керувати ними”, законодавець намагався продублювати поняття повної цивільної дієздатності визначеної ч. 1 ст. 34, проте, за такого визначення виключаються особи, які не досягли повноліття, але набувають повну цивільну дієздатність у

виключному порядку згідно з ст. 35 ЦК. Думається, що це є некоректним обмеженням дієздатності зазначених вище осіб, тому існування таких суперечностей потребує внесення відповідних змін у ч. 4 ст. 284 ЦК.

Т. Волинець зазначає, що право на відмову від лікування слід розуміти як право не звертатися за медичною допомогою і як право в будь-який час відмовитися від лікування, навіть якщо це матиме негативні наслідки. Вона також зазначає, що це право можна розуміти як право на евтаназію [4, с. 33] (тобто пасивну евтаназію). Подібна думка існує у інших вчених, які розглядають ст. 43 Основ (право на відмову від медичного втручання) як прояв дозволу на пасивну евтаназію. З цим важко погодитися, оскільки право на відмову від медичного втручання – суб'єктивне законне право пацієнта, що може бути реалізоване шляхом відсутності згоди на медичне втручання. У той же час, евтаназія – це поєднання індивідуальної свободи однієї людини і обов'язку іншої [2, с. 307].

Проте слід зазначити, що право на відмову від лікування не є абсолютним. Відповідно до п. 5 ст. 284 ЦК і ч. 2 ст. 43 Основ у невідкладних випадках згода на медичне втручання не потрібна. Проте закон не містить жодного переліку невідкладних екстремальних випадків, які становлять реальну загрозу життю і дають лікарю таке право. Практика медичної діяльності вказує, що такі випадки охоплюються невідкладною (ургентною) хірургією [2, с. 139].

Право на відмову від лікування фактично виключається існуванням обов'язкового лікування у визначених законом випадках. Обов'язкове лікування – встановлений законом обов'язок хворого пацієнта пройти лікування, невиконання якого тягне відповідальність. Перелік таких хвороб чітко встановлений законом. На нашу думку, відповідні норми законодавства України про право на відмову від лікування потрібно доповнити формулюванням про можливість обмежити це право у встановлених законом випадках.

Висвітлені дискусійні питання відображають лише частину колізій і проблем, які на сьогодні існують в правовідносинах, пов'язаних з реалізацією права на відмову від лікування. Ці проблеми поступово потрібно вирішувати, зокрема, шляхом внесення відповідних змін у нормативну базу, науково-теоретичного дослідження і формування відповідних рекомендацій щодо напрямків їх вирішення.

Література

1. Крилова, О. В. Цивільно-правове регулювання відносин по наданню медичної допомоги [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Одеська національна юридична академія / Олена Вікторівна Крилова. – Одеса, 2006. – 209 с.
2. Стеценко, С. Г. Медичне право України [Текст] : підручник для студ. вищ. навч. закладів / С. Г. Стеценко, В. Ю. Стеценко, І. Я. Сенюта; МОНУ ; Нац. акад. прокуратури України ; Ін-т законодавства Верх. Ради України. – Київ : Правова єдність, 2008. – 507 с.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України [Текст] : у 2 т. / Н. С. [Кузнецова, І. О. Дзера, В. М. Коссака, С. М. Бервено, С. І. Шимон, Р. О. Стефанчук] ; О. В. Дзера (ред.). – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – Т. 1. – 831 с.

4. Волинець, Т. Особливості прав та обов'язків пацієнта за договором про надання медичної допомоги [Текст] / Т. Волинець // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 12. – С. 33–37.

Іванів, А.Р. Право на відмову від лікування [Текст] / А.Р. Іванів ; наук. кер. І.В. Кривошеїна // Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (11-12 грудня 2009 р.). – Суми : УАБС НБУ, 2009. - С. 238-240.